

УДК 378.015.31:17:34:159.9-051

**THE ESSENCE AND COMPONENTS OF ETHICAL AND LEGAL CULTURE
OF FUTURE PSYCHOLOGISTS**

**СУТНІСТЬ І СКЛАДНИКИ ЕТИКО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ**

Світлана Саяпіна

доктор педагогічних наук, професор,
E-mail: svetlana.sayapina65@gmail.com
ORCID 0000-0001-5808-7020
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Svetlana Sayapina

D.Sc. in Pedagogy, Professor,
E-mail: svetlana.sayapina65@gmail.com
ORCID 0000-0001-5808-7020
SHEI "Donbas State Pedagogical
University", Ukraine

ABSTRACT

The article analyzes the concepts of "legal culture", "ethical culture" and "ethical and legal culture". The views of scientists and researchers on the essence of ethical and legal culture are summarized and it is noted that the ethical and legal culture of future psychologists is an element of the professional culture of a specialist, organically included in almost all its components, forms the basis of the ideological, moral and regulatory basis of the structure of the psychologist's personality, determines his professional consciousness, the range of moral feelings and norms of behavior, professional and civic position, and public consciousness. It is emphasized that the ethical and legal culture of the future psychologist is an element of the professional culture of a specialist, based on the basic principles of the general culture of the people and characterized by a formed system of ethical and legal knowledge, skills, abilities and abilities that are manifested in the professionally important qualities of a psychologist as interpersonal tolerance, empathy, imaginative and reflective, decency, responsibility, loyalty, patience, ability to control oneself, diplomacy, humanity, correctness, communication skills, humanity, integrity, honor, dignity, conscience, self-control, self-regulation, etc. and experience of a valuable attitude towards oneself, people, and the world. The structural components of the ethical and legal culture of the future psychologist are highlighted: cognitive (a set of ethical and legal knowledge, knowledge of the main ethical and legal documents regulating the professional activity of a psychologist), activity (emotional state (emotions, feelings, experiences), expressing emotional and value attitude to ethics and law, value indicator of awareness of the need for ethical and legal activity, possession of knowledge, experience and rights in a particular field of activity (regulations, job description, code of ethics, etc.) personal (personal qualities, abilities and attitudes towards oneself, people, the world, which are reflected in professional activities, essential personality forces (essential forces mean needs, abilities, interests, social experience of a person, the degree of social activity of a person), behavioral (ethical and legal behavior, skills of making ethical and legal decisions in professional and personal situations, protection of rights, freedoms, interests of clients) components. It is stated that the formation of ethical and legal culture will allow future psychologists to master the system of general cultural and professional values, to be guided in the ethical and legal aspects of their activities, to

take an active part in protecting the rights, freedoms, and interests of clients.

Key words: *legal culture, ethical culture, ethical and legal culture, future psychologist, higher education institution.*

Актуальність теми. В умовах проведення суспільно-політичних, соціальних, економічних, освітніх реформ в Україні вітчизняна освіта спрямована на надання учнівській молоді наявних сучасних знань, формування вмій і навичок, підготовку до входження в активне соціальне життя, пошук шляхів підвищення ефективності економічної, юридичної, етичної та правової освіти, а отже, формування етико-правової культури майбутніх фахівців, що уможливають успішну роботу, конкурентоспроможність на ринку праці, здатність нести відповідальність за власне та суспільне благополуччя.

Наразі реформування потребує й вища освіта як складник вітчизняної освіти загалом, метою якої є підвищення її якості, підготовку учнівської молоді до професійної діяльності, а результативність якої складається з «грамотності (загальної та професійної) → освіченості та досвіду → професійної компетентності та самоосвіти → культури та менталітету» (Костікова, 2010); основними пріоритетами, які має враховувати сучасна освіта, визнано демократизацію системи освіти, підвищення її фундаментальності, гуманізацію та гуманітаризацію освіти, використання найновіших технологій навчання, інтеграцію різних форм і систем освіти як на національному, так і на світовому рівнях (Кремень, Левовицький, Огнев'юк, & Сисоєва, 2013). Отже, з огляду на вищезазначене, заклади вищої освіти мають сприяти розвитку самостійності здобувачів та їхньої здатності до самоорганізації, здібності до творчої діяльності, формуванню вміння відстоювати свої права, етично-правової культури, толерантності до чужої думки, умінню вести діалог, знаходити змістовні компроміси, готовності до співпраці тощо.

Задля реалізації зазначеної мети, передусім, для вітчизняної системи освіти необхідно підготувати висококваліфікованих педагогів, психологів із набором відповідних фахових характеристик (емпатії, культурного плюралізму, прагнення до саморозвитку тощо). Таких характеристик фахівець набуває в закладах вищої освіти, де створено умови для формування загальних і спеціальних компетентностей, для отримання спеціальних знань, умій, навичок, підвищення рівня культурності, моральності, етичних основ професійної діяльності. Відтак формується професіонал, що володіє високим рівнем загальної, етично-правової, моральної культури тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань етичної культури, правової культури, етико-правової культури присвячено праці вітчизняних дослідників. Так, поняття «етична культура» досліджували психологи, педагоги: Т. Аболіна, А. Єрмоленко, О. Кисельова, В. Малахов (етичні норми й цінності: проблема обґрунтування), К. Байкачова (генеза поняття «морально-етична культура»), Г. Васянович (педагогічна етика), І. Зязюн (естетичні засади розвитку особистості), С. Гаряча, К. Журба (формування етичної культури вчителів як необхідна умова сучасного виховання), Т. Корнієнко, Є. Підлісний, С. Ткачук, Г. Чирва (роль керівника в процесі розвитку етичної культури та дотриманні етичних норм), В. Салко

(сучасні підходи до визначення сутності поняття морально-етичної культури), Г. Яворська (етична культура юриста: поняття та структура) та ін.

З-поміж сучасних дослідників поняття «правова культура» та її сутність досліджували Г. Ангелов, В. Орлова (правова освіта студентів як запорука реалізації їхніх прав та обов'язків у процесі соціалізації), А. Безсмертний (взаємозв'язок політичної, світоглядної, моральної та правової культури), В. Булгакова, О. Чебикін (психологічні основи правової культури та умови її корегування), О. Ганзенко (формування правової культури українського суспільства), О. Макеєва («правова культура» та «культура»: співвідношення категорій), П. Рекотов (правова освіта в закладах вищої освіти неюридичного профілю), О. Сидоренко (правова культура: поняття, склад та її стан в Україні) та ін.

Проблему формування етико-правової культури в здобувачів досліджували Л. Цибулько (педагогічні умови формування етико-правової культури майбутніх психологів у процесі професійної підготовки), В. Юрченко (формування етико-правової культури майбутніх психологів) та ін.

Останні десятиліття в науковій літературі помітно зросла кількість досліджень, предметом яких стала підготовка здобувачів до педагогічної діяльності: проблему формування правової компетентності майбутніх учителів розроблено Н. Баклановою, проблему формування правової культури в майбутніх педагогів і психологів в Україні вивчено вітчизняними дослідниками О. Білецьким, І. Пліс, І. Решетовою, розвиток професійно-педагогічної етики в майбутніх викладачів спеціальних дисциплін висвітлено А. Каленським, питання формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців у процесі гуманітарної підготовки розкрито Ю. Колісник-Гуменюк, проблему формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців досліджено О. Михайленко, проблему формування професійно-етичної культури педагога визначено О. Пономаренко та ін.

Зауважимо, що здебільшого вчені досліджували лише окремі, хоча й важливі, аспекти порушеної проблеми. Зосередимо увагу на сутності та складниках етико-правової культури майбутніх психологів.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає в розкритті сутності та складників етико-правової культури майбутніх психологів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Конкретизуючи поняття правова культура, етична культура та етико-правова культура, вважаємо за потрібне, спираючись на дослідження А. Овчиннікової, зазначити, що під час визначення їх змісту простежено два основні підходи, пов'язані з тим, яке слово в цьому понятті є базовим: перше («правова», «етична», «етико-правова») чи друге («культура»). Ці підходи мають декілька суттєвих відмінностей, зважаючи на розподіл акцентів. Науковець А. Овчиннікова наголосила, що в будь-якому понятті, яке складається з кількох слів, завжди є ключове слово та є слова-предикати, які вказують на ту чи ту властивість ключового слова. Отже, розглядаючи правову культуру, етичну культуру та етико-правову культуру, як ключове слово виділяємо культуру, «тому що це іменник, у той час як інші частини мови (прикметник, дієслово тощо) лише вказують на додаткові параметри культури» (Овчиннікова, 2016).

Наразі культура є складним і багатогранним явищем, є одним із фундаментальних понять соціально-гуманітарного пізнання, що зумовило появу низки різних потрактувань:

– внутрішній духовний зміст цивілізації, тоді як цивілізація це лише матеріальний бік культури (Галицька, 2013);

– специфічний спосіб людської діяльності, сукупність моделей мислення, символів, цінностей та норм, які свідомо чи підсвідомо формують ідентичність особистості (Кендзьор, 2013);

– суспільно напрацьована, сукупна здатність живої колективної діяльності щодо перетворення світу відповідно до законів природи, суспільних потреб та мети суспільної життєдіяльності (Гриньова, 1998);

– сукупність практичних, матеріальних, духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини та втілюються в результатах продуктивної діяльності (Гончаренко, 1997).

Аналіз наукової літератури засвідчив, що правову культуру вчені розглядають як усвідомлення та прийняття норм права, як бездоганну правову поведінку, детерміновану не лише зовнішніми механізмами правового регулювання, а й внутрішніми етичними мотивами, духовними установками (Підлісний, 2018), культуру, що тісно пов'язана із загальною культурою народу, яка ґрунтується на усталених засадах, відображенні рівня професійного, інтелектуального, етичного, психологічного, мовного розвитку відповідно до сучасних вимог (Кацавець, 2019), невід'ємний складник загальної культури, що становить систему правових цінностей, розумінь і настанов, які відображають у правовій формі стан свободи й соціальних цінностей людства, суспільства, особи (Скакун, 2006). Отже, учені акцентували на тому, що правова культура тісно пов'язана із загальною культурою народу, ґрунтується на її основних засадах і відображає рівень її розвитку.

Аналіз наукових визначень поняття «етична культура» уможливив зазначити, що це багатопланове та неоднозначне явище. Етичну культуру вчені потрактовують як «систему моральних цінностей та етичних норм, які стали внутрішніми переконаннями особистості на основі альтруїстичного імперативу» (Пономаренко, 2001), «інтегральну якість особистості, яка включає етичні знання, уміння та навички, досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу, людей і самого себе, етичну поведінку, що спираються на активну участь особистості, її суб'єктну роль у самопізнанні й самоформуванні» (Слесик, 2011), «певну систему механізмів свідомого відтворення набутих знань, уявлень щодо моральних вимог у відповідних учинках» (Салко, 2003). Отже, ступінь вияву етичної культури свідчить про рівень сформованості етичних якостей (відповідальності, вірності, порядності, дисциплінованості, наполегливості, самостійності, принциповості, чесності, толерантності тощо), що виявляються в спрямованості на оволодіння етичними знаннями, уміннями й навичками.

Зазначимо, що й правова культура, й етична культура є соціальним явищем, умовою, формою та результатом культурно-професійної діяльності фахівця.

Формування етико-правової культури майбутніх психологів у процесі професійної підготовки досліджували Л. Цибулько, В. Юрченко та ін., як наслідок було зазначено, що це процес актуалізації та підвищення

індивідуального потенціалу здобувачів освіти під час становлення їх як морально розвинених, професійно компетентних фахівців через надання знань у процесі оволодіння технологіями, прийомами надання психологічної допомоги (Цибулько, & Юрченко, 2024), інтегрована якість особистості, що характеризується сформованою системою етико-правових та професійних знань, розвинутою морально-правовою свідомістю та орієнтацією на цінність моралі й права в професійній діяльності, дотримання професійної етики, що виявляється в таких якостях психолога, як емпатія, толерантність, активність та прагнення до професійного саморозвитку на основі морально-правових установок, на основі саморефлексії правомірності етико-правової поведінки під час психологічної взаємодії в процесі професійної діяльності (Юрченко, 2024).

Зважаємо на думку А. Безсмертного та В. Юрченко, що етико-правова культура майбутніх психологів є елементом професійної культури фахівця, органічно входить практично до всіх її компонентів, складає основу ідейно-морального та нормативно-правового підґрунтя структури особистості психолога, визначає його професійну свідомість, спектр моральних почуттів та норм поведінки, професійну та громадянську позицію, громадську свідомість (Безсмертний, 2010; Юрченко, 2024).

Отже, аналіз наукових поглядів учених, які розглянули правову, етичну та етико-правову культуру, уможливило зазначити, що етико-правова культура майбутніх психологів – це елемент професійної культури фахівця, що ґрунтується на основних засадах загальної культури народу та характеризується сформованою системою етико-правових знань, умінь, навичок і здібностей, що виявляються в професійно важливих якостях психолога як міжособистісна толерантність, емпатія, імажинативність і рефлексивність, порядність, відповідальність, вірність, терплячість, здатність керувати собою, дипломатичність, гуманність, коректність, комунікативність, людяність, принциповість, честь, гідність, совість (сумління), самоконтроль, саморегуляція тощо та досвіду ціннісного ставлення до себе, людей, світу.

Подальша логіка дослідження потребує розкрити складники етико-правової культури майбутніх психологів.

Аналіз останніх розвідок уможливило виокремити структуру етичної культури фахівця: наявність етичних почуттів, знань, потреб, перетворення їх у моральні переконання, звички морального оцінювання чужої поведінки, готовність діяти, керуючись етичними знаннями й переконаннями, тобто діяти по совісті (Яворська, 2011); професійна компетентність, комунікативні здібності, морально-етична культура, духовна культура, емоційна стійкість, інтелектуальна культура, перцептивні здібності, національна свідомість, чесність, скромність, доброзичливість, культура мовлення та мовленнєвий етикет, культура зовнішнього вигляду, уміння слухати, чути й бачити цінне у своїх колегах (Гаряча, & Журба, 2007) та правової культури: ціннісно-мотиваційний, інноваційно-когнітивний, поведінково-діяльнісний, емоційно-вольовий, особистісно-рефлексивний (Радкевич, 2020), імперативно-когнітивний компонент, що утворюються із системи правових знань та знань про норми їх застосування в межах взаємодії учасників соціально-педагогічного процесу, діяльнісно-поведінковий компонент, що утворюється із системи правоправних дій соціального педагога, його правової поведінки, навичок правового регулювання

дій і вчинків усіх учасників соціального-педагогічного процесу, ціннісно-орієнтаційний компонент як система моральних орієнтирів, настанов і мотивів, що визначають спрямованість дій соціального педагога на ствердження в освітньому середовищі природних прав і свобод кожної дитини та інших учасників соціально-педагогічного процесу (Різник, 2013).

Заслуговує на увагу думка В. Юрченко, який виділив такі складники етико-правової культури майбутнього психолога: правові знання (гносеологічний компонент); духовні, правові цінності, ідеали, норми (аксіологічний компонент); знання, уміння, навички провадження професійної діяльності (поведінковий компонент); особистісні якості, здібності та ставлення людини до природи, себе та іншого, що відображаються в діяльності особистості (особистісний компонент) (Юрченко, 2024).

Спираючись на погляди вітчизняних науковців щодо структури етичної культури, правової культури, етико-правової культури, власний досвід, виокремимо структурні компоненти етико-правової культури майбутнього психолога: когнітивний (комплекс етико-правових знань, знання основних етико-правових документів, що регламентують професійну діяльність психолога), діяльнісний (емоційний стан (емоції, почуття, переживання), що виражає емоційно-ціннісне ставлення до етики та права, ціннісний показник усвідомленості необхідності етико-правової діяльності, володіння знаннями, досвідом і правами в певній галузі діяльності (нормативні акти, посадова інструкція, етичний кодекс тощо), особистісний (особистісні якості, здібності та ставлення до себе, людей, світу, що відображаються в професійній діяльності, сутнісні сили особистості (під сутнісними силами розуміємо потреби, здібності, інтереси, соціальний досвід особистості, ступінь соціальної активності людини (Михайленко, 2022)), поведінковий (етико-правова поведінка, навички прийняття етико-правових рішень у професійних та особистісних ситуаціях, захист прав, свобод, інтересів клієнтів) компоненти.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, етико-правова культура виявляється в поведінці та вчинках, поглядах і переконаннях людини, що відтворюються в різних видах повсякденної та професійної діяльності через особистісну культуру (правову, етичну, естетичну, професійну тощо) настільки, наскільки професійна діяльність має етико-правовий вимір, етико-правовий аспект.

Етико-правова культура майбутніх психологів – це інтегративний особистісний ресурс, обумовлений специфікою професійної діяльності та визначений ступенем оволодіння та використання на практиці етико-правових знань, умінь, навичок і здібностей, що формуються в період навчання в закладі вищої освіти й активно розвиваються в професійній діяльності. Формування етико-правової культури дозволить майбутнім психологам опанувати систему загальнокультурних і професійних цінностей, орієнтуватися в етичних і правових аспектах власної діяльності, брати активну участь у захисті прав, свобод, інтересів клієнтів.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Безсмертний, А.В. (2010). Взаємозв'язок політичної, світоглядної, моральної та правової культури. *Наукові праці МАУП*, (2 (25)). 147–153.

Галицька, М.М. (2013). «Культура» та «Освіта»: взаємозумовленість понять. *Педагогічний процес: теорія і практика*. (4). 28–33.

Гончаренко, С.У. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь. Україна.

Гриньова, В. (1998). *Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспект): монографія*. Харків: Основа. Україна.

Журба, К., & Гаряча, С. (2007). Формування етичної культури вчителів як необхідна умова сучасного виховання. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. (22). 24–30.

Кацавець, Р.С. (2019). Засади правової культури. *Dictum factum*. (1). 107–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dicf_2019_1_17

Кендзьор, П.І. (2013). Переосмислення сутності поняття «культура» у системі полікультурного виховання особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр.* Кіровоград: Імекс-ЛТД. (17, кн. 1). 309–319.

Костікова, І.І. (2010). Формування культури використання інформаційно-комунікаційних технологій студентами. *Вісник Житомирського держ. ун-ту ім.І. Франка*. (53). 37–41.

Кремень, В., Левовицький, Т., Огнев'юк, В., & Сисоєва, С. (ред.) (2013). *Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія: монографія*. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС»», Україна.

Михайленко, О.В. (2022). Формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців соціальної сфери. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка» (Серія: Педагогічні науки)*. (17 (173)). 60–67.

Овчиннікова, А.П. (2016). *Феноменологія правової культури: філософсько-правове дослідження: дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.»*. Одеса. Україна.

Підлісний, Є.В. (2018). *Правова культура суспільства, особистості та соціальної групи. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. (3(2)). 241–246.

Пономаренко, О.В. (2001). *Формування професійно-етичної культури соціального педагога: автореф. дис. ...канд. пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ. Україна.

Радкевич, О.П. (2020). *Розвиток правової культури педагогічних працівників закладів професійної освіти*. Житомир: Вид. «Полісся». Україна.

Різник, Л. (2013). Професійна та правова культура майбутніх соціальних педагогів: сутність та структура. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. *Педагогіка. Психологія. Філософія*. (28(1)). 259–264.

Салко, В.В. (2003). Сучасні підходи до визначення сутності поняття морально-етичної культури. *Наукові записки: збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова / Укл. П.В.Дмитренко, Л.Л.Макаренко*. Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, (LIV (54)). 176–183.

Скакун, О.Ф. (2006). *Теорія держави і права (Енциклопедичний курс):*

підручник. Харків: Еспада. Україна.

Слесик, К. (2011). Розвиток етичної культури учнів основної школи в процесі навчання гуманітарних предметів як дидактична категорія. *Рідна школа*. (11). 10–13.

Цибулько, Л., & Юрченко, В. (2024). Педагогічні умови формування етико-правової культури майбутніх психологів в процесі професійної підготовки. Педагогічна академія: наукові записки, (12). URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14268558>

Юрченко, В.В. (2024). Формування етико-правової культури майбутніх психологів: теоретичний аспект. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць*, (2 (109)). 221–234.

Яворська, Г.Х. (2011). Етична культура юриста: поняття та структура. *Наука і освіта*. (6). 254–256.

REFERENCES

Bezsmertnyi, A.V. (2010). Vzaiemozviazok politychnoi, svitohliadnoi, moralnoi ta pravovoi kultury. *Naukovi pratsi MAUP*, (2 (25)). 147–153. [in Ukrainian]

Halytska, M.M. (2013). «Kultura» ta «Osvita»: vzaiemozumovlenist poniat. *Pedahohichni protses: teoriia i praktyka*. (4). 28–33. [in Ukrainian].

Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichni slovnyk*. Kyiv: Lybid. Ukraina. [in Ukrainian].

Hrynova, V. (1998). Formuvannia pedahohichnoi kultury maibutnoho vchytelia (teoretychnyi ta metodychnyi aspekt): monohrafiia. Kharkiv: Osnova. Ukraina. [in Ukrainian].

Zhurba, K., & Hariacha, S. (2007). Formuvannia etychnoi kultury vchyteliv yak neobkhdna umova suchasnoho vykhovannia. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly*. (22). 24–30. [in Ukrainian].

Katsavets, R.S. (2019). Zasady pravovoi kultury. *Dictum factum*. (1). 107–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dicf_2019_1_17 [in Ukrainian].

Kendzor, P.I. (2013). Pereosmyslennia sutnosti poniattia «kultura» u systemi polikulturnoho vykhovannia osobystosti. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zb. nauk. pr.* Kirovohrad: Imeks-LTD. (17, kn. 1). 309–319. [in Ukrainian].

Kostikova, I.I. (2010). Formuvannia kultury vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii studentamy. *Visnyk Zhytomyrskoho derzh. un-tu im.I.Franka*. (53). 37–41. [in Ukrainian].

Kremen, V., Levovytskyi, T., Ohneviuk, V., & Sysoieva, S. (red.) (2013). *Osvitni reformy: misiia, diisnist, refleksiiia: monohrafiia*. Kyiv: TOV «Vydavnyche pidpriemstvo “EDELVEIS”», Ukraina. [in Ukrainian].

Mykhailenko, O.V. (2022). Formuvannia profesiino-etychnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka» (Seriia: Pedahohichni nauky)*. (17 (173)). 60–67. [in Ukrainian].

Ovchynnikova, A.P. (2016). Fenomenolohiia pravovoi kultury: filosofsko-pravove doslidzhennia: dys. kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.12 / Nats. un-t «Odes. yuryd. akad.». Odesa. Ukraina. [in Ukrainian].

Pidlisnyi, Ye.V. (2018). Pravova kultura suspilstva, osobystosti ta sotsialnoi hrupy. *Naukovyi visnyk Mykolaiivskoho natsionalnoho universytetu imeni*

V.O.Sukhomlynskoho. *Pedahohichni nauky*. (3(2)). 241–246. [in Ukrainian].

Ponomarenko, O.V. (2001). *Formuvannia profesiino-etychnoi kultury sotsialnoho pedahoha: avtoref. dys. ...kand. ped. nauk: spets. 13.00.05 «Sotsialna pedahohika» / NPU imeni M. P. Drahomanova*. Kyiv, Ukraina. [in Ukrainian].

Radkevych, O.P. (2020). *Rozvytok pravovoi kultury pedahohichnykh pratsivnykiv zakladiv profesiinoi osvity*. Zhytomyr: Vyd. «Polissia». Ukraina. [in Ukrainian].

Riznyk, L. (2013). *Profesiina ta pravova kultura maibutnikh sotsialnykh pedahohiv: sutnist ta struktura*. *Humanitarnyi visnyk Derzhavnoho vyshchoho navchalnoho zakladu «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody»*. *Pedahohika. Psykholohiia. Filosofii*. (28(1)). 259–264. [in Ukrainian].

Salko, V.V. (2003). *Suchasni pidkhody do vyznachennia sutnosti poniattia moralno-etychnoi kultury*. *Naukovi zapysky: zbirnyk naukovykh statei Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P.Drahomanova / Ukl. P.V.Dmytrenko, L.L.Makarenko*. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P.Drahomanova, (LIV (54)). 176–183. [in Ukrainian].

Skakun, O.F. (2006). *Teoriia derzhavy i prava (Entsyklopedychnyi kurs): pidruchnyk*. Kharkiv: Espada. Ukraina. [in Ukrainian].

Slesyk, K. (2011). *Rozvytok etychnoi kultury uchniv osnovnoi shkoly v protsesi navchannia humanitarnykh predmetiv yak dydaktychna katehoriia*. *Ridna shkola*. (11). 10–13. [in Ukrainian].

Tsybulko, L., & Yurchenko, V. (2024). *Pedahohichni umovy formuvannia etyko-pravovoi kultury maibutnikh psykholohiv v protsesi profesiinoi pidhotovky*. *Pedahohichna akademiia: naukovi zapysky*, (12). URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14268558> [in Ukrainian].

Yurchenko, V.V. (2024). *Formuvannia etyko-pravovoi kultury maibutnikh psykholohiv: teoretychni aspekt*. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka: zbirnyk naukovykh prats*, (2 (109)). 221–234. [in Ukrainian]

Yavorska, H.Kh. (2011). *Etychna kultura yurysta: poniattia ta struktura*. *Nauka i osvita*. (6). 254–256. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано поняття «правова культура», «етична культура» та «етико-правова культура». Узагальнено погляди вчених, дослідників щодо сутності етико-правової культури та зазначено, що етико-правова культура майбутніх психологів є елементом професійної культури фахівця, органічно входить практично до всіх її компонентів, складає основу ідейно-морального та нормативно-правового підґрунтя структури особистості психолога, визначає його професійну свідомість, спектр моральних почуттів та норм поведінки, професійну та громадянську позицію, громадську свідомість. Наголошено, що етико-правова культура майбутнього психолога – це елемент професійної культури фахівця, що ґрунтується на основних засадах загальної культури народу та характеризується сформованою системою етико-правових знань, умінь, навичок і здібностей, що виявляються в професійно важливих якостях психолога як міжособистісна толерантність, емпатія, імажинативність і рефлексивність, порядність, відповідальність, вірність,

терплячість, здатність керувати собою, дипломатичність, гуманність, коректність, комунікативність, людяність, принциповість, честь, гідність, совість (сумління), самоконтроль, саморегуляція тощо та досвіду ціннісного ставлення до себе, людей, світу. Виокремлено структурні компоненти етико-правової культури майбутнього психолога: когнітивний (комплекс етико-правових знань, знання основних етико-правових документів, що регламентують професійну діяльність психолога), діяльнісний (емоційний стан (емоції, почуття, переживання), що виражає емоційно-ціннісне ставлення до етики та права, ціннісний показник усвідомленості необхідності етико-правової діяльності, володіння знаннями, досвідом і правами в певній галузі діяльності (нормативні акти, посадова інструкція, етичний кодекс тощо), особистісний (особистісні якості, здібності та ставлення до себе, людей, світу, що відображаються в професійній діяльності, сутнісні сили особистості (під сутнісними силами розуміємо потреби, здібності, інтереси, соціальний досвід особистості, ступінь соціальної активності людини), поведінковий (етико-правова поведінка, навички прийняття етико-правових рішень у професійних та особистісних ситуаціях, захист прав, свобод, інтересів клієнтів) компоненти. Констатовано, що формування етико-правової культури дозволить майбутнім психологам опанувати систему загальнокультурних і професійних цінностей, орієнтуватися в етичних і правових аспектах власної діяльності, брати активну участь у захисті прав, свобод, інтересів клієнтів.

Ключові слова: *правова культура, етична культура, етико-правова культура, майбутній психолог, заклад вищої освіти.*

УДК 378.035:34:[37.011.3-051:62/.64]

**FORMATION OF INFORMATION AND TECHNOLOGICAL COMPETENCE
OF FUTURE MANAGERS: A SOCIAL DEMAND
OF THE INFORMATION SOCIETY**

**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ: СОЦІАЛЬНЕ
ЗАМОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Людмила Цибулько

доктор педагогічних наук, професор
E-mail: luda.czibulcko@gmail.com
ORCID: 0000-0 003-1201-3215
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Liudmyla Tsybulko

D.Sc. in Pedagogy, Professor
E-mail: luda.czibulcko@gmail.com
ORCID: 0000-0 003-1201-3215
SHEI "Donbas State Pedagogical
University", Ukraine

Олександр Семесенко

здобувач 2 курсу третього
(освітньо-наукового) рівня вищої
освіти освітньої програми
«Професійна освіта»
E-mail: alexsemesenko@gmail.com

Alexander Semesenko

getter of the 3st year of the third
(educational and scientific) level of higher
education of the educational program
"Professional education"
E-mail: alexsemesenko@gmail.com